

Јелица Живковић
Бор, Народна библиотека

УДК 027:271.222(497.11)-736

БИБЛИОТЕКА СРПСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

У сваком народу има институција које су, као неким чудом, надживеле више држава у оквиру којих је тај народ живео, развијао се или робовао – оне су као чувари бића свога народа уграђене у темеље његовог постојања и када се, неком великом спољашњом несрећом или несмотреношћу самога народа, неки од тих камена темељаца уништи или ишчупа из грађевине, биће народа почиње да се круни, осипа и растаче до потпуног уништења.

По дужини свога трајања, специфичном књижном фонду, сеобама, страдању и чудесном опстајању на балканској ветрометини, негубећипрিতомништаод своје суштине, Патријаршијска библиотека спада у ту врсту институција. Она је један од најупорнијих чувара памћења и културе српског народа - прави духовни наследник првих библиотека у Срба, чије је оснивање везано за рад светог Саве, првог српског просветитеља.

Библиотека Српске патријаршије у Београду је најстарија до наших дана сачувана српска библиотека која сведочи о континуитету духовности свога народа, упркос великим искушењима и трагичним раздобљима. Од свог настанка она је под управом цркве, а њена историја и судбина одраз су и слика судбине и историје српског народа.

КРАТКА ПОВЕСТ ПАТРИЈАРШИЈСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

Велика сеоба Срба са Косова 1690. године је историјски догађај који је претходио настанку Патријаршијске библиотеке: предводећи народ, који се пред турском одмаздом запутио на север, патријарх Арсеније III Чарнојевић је из богате библиотеке Пећке патријаршије понео и изванредан број богослужбених и других најнеопходнијих књига. Патријарх је умро 1706. год. у Сент-Андреји, а књиге из његове заоставштине пренео је у Сремске Карловце егзарх Василије. Мада је приликом пописа пронађено свега 14 књига, оне се сматрају почетним фондом данашње Патријаршијске библиотеке, коју су наследници на престолу Карловачке митрополије постепено увећавали додајући јој своје личне библиотеке.

У то време београдски митрополит Мојсије Петровић (1713 – 1730), познат као веома предузимљив човек и велики љубитељ књиге и просвете, својом личном библиотеком је при митрополији у Београду основао библиотеку, о којој се савесно старао и увећавао је. Године 1726. он је постављен и за митрополита карловачког, па су на тај начин обе митрополије уједињене у Београдско-карловачку. Схватајући значај културе и писмености за народ, митрополит се обратио за помоћ Петру Великом који му је из Русије послао учитеља да међу Србима шири просвету, као и знатан број књига за библиотеку у Београду. Тако су се паралелно развијале две библиотеке Српске православне цркве: библиотека у Сремским Карловцима и архиепископско-митрополитска библиотека у Београду. Ова друга је после смрти Мојсија Петровића (1730) пописана и тада је имала: 96 наслова у 303 свеске на српском и руском језику, 31 наслов у 65 свезака на грчком и латинском језику и 28 наслова у 63 свеске на латинском и немачком језику. Све су књиге биле повезане у кожу, а једно јеванђеље је било оковано сребром на црвеној свили.

Митрополита Мојсија Петровића, кога ваља сматрати правим оснивачем Патријаршијске библиотеке у Београду, наследио је Вићентије Јовановић (1730-1737) који је наставио започету просветну мисију, а имао је и идеју да у Београду подигне засебну зграду за библиотеку, у чему га је смрт омела. Он је, купујући углавном од руских књижевних трговаца и калуђера, увећао фонд библиотеке, тако да је, по протоколу (инвентару) из 1735. године, бројала 944 књиге.

Даљу судбину Патријаршијске библиотеке одређивале су историјске прилике и променљиви однос и заинтересованост оних који су се о њој старали. На богаћење фондова пресудно ће утицати уредба према којој библиотеке умрлих архијереја улазе у састав Митрополитске библиотеке.

Са колико су се пажње у то време понеки од задужених односили према Библиотеци види се из једног докумената из 1779. године под називом Илирска Деклараторија, у коме се у два параграфа тражи да се строго води рачуна о чувању и унапређењу библиотеке од стране свих наследника на катедри карловачке митрополије, и да је сваки наследник био дужан да инвентарски прими библиотеку са свим драгоценостима и имао је «брижљиво исту прегледати».

Из неких докумената, као што су спискови књига из тог времена, види се да је ова библиотека поред теолошких књига поседовала и историје, хронике, буквар, граматику и свакако је дала свој допринос очувању идентитета и подизању културе српског народа на територији Аустрије.

Веома значајну улогу у развоју Патријаршијске библиотеке одиграо је Стеван Стратимировић, свакако најпознатији карловачки митрополит и у своје време један од најученијих Срба: поред богословије, студирао је филозофију и право, бавио се науком и књижевношћу, отварао је школе и одржавао везе са многим познатим личностима тога доба. Он је скоро удесетостручио књижни фонд библиотеке. Према инвентару који је сачинио када је постао митрополит, Стратимировић је затекао 425 наслова у 597 свезака, чему је придодао своју личну библиотеку и наставио да набавља књиге тако да је до 1836. године увећао фонд до 4.027 књига. Он је такође веома много учинио на уређењу библиотеке - зна се да је по преузимању митрополитског престола организовао преписивање новог инвентара, а око 1810. је под његовим надзором састављен каталог његове личне библиотеке која је ушла у састав Митрополитске.

Каталог је израђен по струкама и формату. По формату књиге су подељене на фолио, четвртине и осмине. По струкама све књиге су сврстане у 18 група, међу којима се налазе разноврсне области науке и уметности: теологија, филозофија, географија и историја, право, педагогија, статистика, медицина, биологија, економија, технологија, филологија, књижевност, уметност, математика итд.

Овај списак сведочи о ширини образовања самог Стратимировића, као и о богатству и разноврсности фонда Библиотеке. У додатку каталога налазили су се подаци о разним рукописима, географским картама и цртежима, који су чинили посебну збирку.

Књиге су биле нумерисане по текућем броју са посебном ознаком за сваку групу, а била је наведена и цена сваке књиге. У наставку инвентара, који је лично Стратимировић писао, евидентирана је његова приватна библиотека, која је имала 1.530 наслова у 2.487 свезака и 226 карата, цртежа и мапа. Овај део библиотеке је вођен засебно и за то је био ангажован посебан библиотекар који се о том фонду старао. Лична Стратимировићева библиотека имала је велики број књига од којих су многе биле значајне и ретке; све су биле у лепом, најчешће кожном повезу и све носе његов калиграфски потпис, а по белешкама које се налазе на маргинама, види се да је митрополит скоро све књиге из своје библиотеке и прочитао. Он је наставио да набавља скупа и драгоцену издања углавном у Бечу и Пешти, тако да се на основу добро вођених књига види да је Стратимировић сам набавио 3.602 књиге за Библиотеку. Њени фондови били су на располагању дворским калуђерима и митрополитима, а спомиње се под различитим именима, као Народна библиотека, Патријарха библиотека, Архиепископско-митрополитска библиотека и Библиотека карловачка.

Међутим, било је и супротних примера, што опет показује колико одувек оно што је општи интерес зависи од личног ангажмана и афинитета оних који имају моћ одлучивања – тако, на пример, Јосиф Рајачић, који је 1848. године именован за патријарха, није показивао велико интересовање за Библиотеку. Занимљиво је да овај осведочени патриота и велики борац за српска права у Војводини чак није своје књиге завештао цркви, што је иначе била пракса црквених великодостојника, већ их је још за живота поклонио свом синовцу.

Почетком XX века за библиотекара Патријаршијске библиотеке постављен је знаменити српски историчар, архимандрит Иларион Руварац, који ће за библиотеку учинити веома много. Након што је даровао своју личну библиотеку од 1.852 наслова (у 2.433 свеске), књижни фонд Патријаршијске библиотеке достигао је око 6.000 наслова, са преко 10.000 свезака, 214 рукописних књига и рукописа и 28 дела архимандрита Јована Рајића у рукопису, а

до 1915. године преко 7.650 књига. Он је уредио библиотеку по струкама и формату. На сваку књигу је ставио број и за сваку је израдио листић са насловом, бројем под којим је уписана и знаком одељења у којем се налази.

Његов брат Димитрије, такође историчар и научни радник, наследио га је на месту библиотекара и наставио је уређивање библиотеке по Иларионовом систему: књиге је печатао, инвентарисао и оформио алфабетски каталог. По истом принципу уредио је и Иларионову библиотеку, која је бројала 1.852 наслова у 2.433 свеске - за њу је израдио посебне листиће и саставио посебан протокол, сачувавши је тако као посебну целину, као и библиотеку Захарија Орфелина од 102 наслова у 135 свезака, која је 1894. године пренета у Патријаршијску библиотеку.

Димитрије Руварац се старао о Патријаршкој библиотеци и након Првог светског рата, све до смрти 1928. године. У том периоду он је велику пажњу посветио враћању књига које су за време рата нестале, као и увећању фонда и уређењу библиотеке.

На престо Српске православне цркве 1930. године долази патријарх Варнава Росић, на чију је иницијативу 1936. године у Београду подигнут нови патријаршијски двор, који је постао седиште патријарха, док је стари добио музејски карактер, па је у њему смештена и Патријаршијска библиотека, формирана из фондова његових претходника у коју је он унео и своју личну библиотеку од 5.496 књига. Тако смо пред Други светски рат поново имали две библиотеке које су припадале Патријаршији – једну у Сремским Карловцима и другу у Београду.

За време Гаврила Дожића, Варнавиног наследника, извршена је реорганизација у том смислу што је Библиотека проширена припајањем још 6 засебних библиотека које су јој уступљене, тако да су заједно са старом Патријаршијском библиотеком чиниле јединствену Патријаршијску библиотеку у Сремским Карловцима и Београду.

Према извештају о комисијском прегледу Библиотеке, који је на захтев патријарха Гаврила обављен 1940. године, књижни фонд Патријаршијске библиотеке износио је преко 40.000 књига.

Из пописа у коме се по струкама наводи број затечених књига у оквиру сваке од посебних библиотека које су се налазиле у саставу Патријаршијске библиотеке, може се наслутити богатство

и значај књижног блага којим је располагала. Поред богослужбених и теолошких књига, којих је наравно било у највећем броју, у фондовима су се налазиле књиге из области права, филозофије и педагогије, књижевности, етнографије и статистике, филологије и археологије, математике и природних наука, медицине и тако даље. Знатан број књига био је на страним језицима, међу којима су најзаступљенији руски, мађарски, румунски, грчки, латински и немачки. Посебно место по реткости припада збирци рукописа и рукописних књига, међу којима је било доста насталих у раздобљу од XIV и XVII века.

У Библиотеци се чувало 5 старих инвентара и 1 инвентар књига митрополита Стевана Стратимировића, као и 19 сандука са покретним каталогом.

За библиотеку у Сремским Карловцима наменски је изграђена нова зграда, која је завршена непосредно пред Други светски рат. Поред Карнецијеве (зграда Универзитетске библиотеке у Београду), у то време у нашој земљи то је била друга специјално за библиотеку саграђена зграда. Нажалост, Библиотека Српске патријаршије никада се у њу није уселила. Уместо тога, делећи судбину српског народа, Библиотека ће ускоро бити изложена пљачки и делимичном уништењу, а затим је кренула у изгнанство, одакле ће се вратити осакаћена.

Према неким сведочењима, првобитна намера окупаторске усташке власти била је да потпуно уништи Патријаршијску библиотеку у Сремским Карловцима и тако избрише вековно сећање српског народа садржано у њеним ретким и драгоценим фондовима, али је она избегла судбину која је априла 1941. године задесила Народну библиотеку у Београду захваљујући инсистирању неких хрватских интелектуалаца, који су знали да се у њеним фондовима налазе не само православне књиге, него и дела које се тичу хришћанства уопште, па и други вредни примерци. Стога је одлучено да се књиге заплене и пренесу у Загреб. Селидба је обављена у јесен, по кишном времену, па су многе књиге оштећене, док су неке које нису биле по вољи језуитима, одређеним да изврше селекцију, одмах на лицу места уништене. Књиге су, заједно са каталозима и инвентарима, однете у Загреб и предате Свеучилишној библиотеци.

Одмах након рата, Свети архијерејски синод Српске православне цркве и Министарство просвете ДФ Југославије упутили су

у Загреб тадашњег директора Музеја СПЦ др Радослава Грујића са задатком да пронађе опљачкане манастирске и црквене драгоцености, међу којима су се налазиле и књиге Патријаршијске библиотеке. Књиге су у 30 вагона из Загреба допремљене у Београд 1946. год. и у присуству представника СПЦ и делегата Министарства Србије смештене су у зграду Патријаршије. Међутим, тиме се невоље ове библиотеке нису окончале: управа СПЦ је предлагала да се сви предмети и драгоцености врате црквама и манастирима одакле су опљачкани, а да се књиге које су припадале Патријаршијској библиотеци у Сремским Карловцима сместе у наменски саграђену зграду, која је завршена 1940. године. Нова власт је имала другачији став о овоме: у зграду која је била намењена Библиотеци уселила се војна и цивилна администрација; што се књига и осталих драгоцености тиче, Министарство просвете је обавестило Свети архијерејски синод СПЦ да ће бити образована комисија која ће све предмете расподелити на оне који су потребни у црквене сврхе, па ће они бити предати цркви, док ће предмети од културно-историјског и уметничког значаја бити предати на чување Државном музеју за уметност, Народној библиотеци и Државном архиву. Српска православна црква се таквом решењу оштро успротивила истичући право да располаже својом имовином, а обавезавши се при том да ће учинити доступним све предмете и књиге свима који се за њих интересују или желе да их проучавају. Овај сукоб је окончан тиме што је црквена Комисија приступила сређивању библиотеке, које су практично обавили знаменити српски библиотекар и научни радник др Љубомир Дурковић-Јакшић, кога је Св. арх. синод 1945. год. поставио за библиотекара Патријаршијске библиотеке у Сремским Карловцима, и Светозар Душанић; према подацима из тог периода библиотека је пре пленидбе поседовала 18.522 наслова у 60.022 тома, а за време рата је нестало 1.380 књига, међу којима је било веома вредних: из Загреба, на пример, није враћена цела група књига из области медицине.

Очигледно је описани сукоб утицао да се власт надаље нехајно односи према овом послу, јер без обзира на молбе упућене државним органима да се обезбеде даске за полице, дрво за огрев и друге материјалне потребе, свака помоћ је изостала, а сређивање Библиотеке је некако приведено крају само захваљујући ентузијазму и пожртвовању библиотекара. Св. арх. синод је 1947. године донео

одлуку да, у циљу што хитнијег оспособљавања библиотеке за рад, патријаршијски библиотекар др Љубомир Дурковић-Јакшић прими и библиотеку која је пре рата била у Патријаршији у Београду, да је споји са библиотеком која је допремљена из Загреба, да организује читаоницу и да се Библиотека отвори за кориснике. Др Дурковић се прихватио тог посла и том приликом је сачинио детаљан план за уређење будуће јединствене Патријаршијске библиотеке, чији се усвојени принципи до данас поштују, а до 1949. године обезбеђене су неопходне полице и књиге су смештене, извршена је ревизија и формиран су каталози.

ПАТРИЈАРШИЈСКА БИБЛИОТЕКА ДАНАС

„Од свих савремених библиотека најважнија и најстарија је Патријаршијска библиотека. Она је најстарија савремена библиотека уопште код Срба“,¹⁾ а њени фондови по богатству и реткости иду одмах иза хиландарских. Као чувар баштине и сведок културног континуитета свога народа, заслужила је већу пажњу од оне коју је добила у последњих пола века свога постојања. Будући под старатељством Српске православне цркве, у чијем је окриљу и настала и којој је одувек и припадала, Патријаршијска библиотека је остала изван савремених токова у библиотекарству, као што је и све остало што је било везано за цркву после Другог светског рата у нашој земљи строго одвојено од световног живота. Под кровом Патријаршије, по повратку заплењене библиотеке из Загреба, нашле су се све књиге које су пре рата припадале обема библиотекама – у Београду и у Сремским Карловцима. Недовољан и неадекватан простор још тада је представљао велики проблем који је временом, са ширењем фондова, нарастао.

Фондови

Од самог почетка основу фондова Патријаршијске библиотеке чине легати - пре свега архијереја Српске православне цркве, али и многих виђених Срба изван црквених кругова. Та чињеница је одредила и структуру фондова и концепт уређења библиотеке. Према томе, пошто нема планиране набавке, овде се не може говорити ни о стратегији развоја – основни циљ Библиотеке је да сачува оно што

поседује и да прихвати и смести оно што јој се дарује. У том смислу Патријаршијска библиотека има одлике музеја – она је пре окренута прошлости него садашњости, више вечности него будућности.

Велики поклони су, као што смо раније видели, чувани као засебне библиотеке са својим посебним инвентарима. Када се 1947. године приступило сређивању Библиотеке одлучено је да се ово начело задржи, јер се сматрало да ће се на тај начин најбоље сачувати културно-просветни и црквено-национални значај сваке библиотеке и сваке књиге појединачно, као и аутентична потврда о делању Српске цркве и српског народа²⁾. Због тога се црквена управа тако оштро супротстављала растурању тих збирки, подели књига на богослужбене и оне друге, а нарочито препуштању књига другим институцијама.

Тако је, дакле, приступљено реконструкцији посебних библиотека, какве су биле пре усташке пленидбе, са њиховим посебним инвентарима. За целу Библиотеку урађен је централни каталог који показује шта се све у њој налази, са назнаком која указује на посебну библиотеку којој одређена књига припада.

Овде ћемо навести само најзначајније библиотеке које као засебне целине улазе у састав Патријаршијске библиотеке: а) из Патријаршијске библиотеке из Сремских Карловаца: библиотека Захарија Орфелина, библиотека Богословског училишта у Сремским Карловцима, библиотека Богословског друштва „Слога“ и посебне библиотеке патријараха; б) из Патријаршијске библиотеке из Београда: књиге из старе Митрополије београдске, библиотека патријарха Варнаве, друге књиге затечене у овој библиотеци; в) библиотека Богословије св. Саве у Београду .

Посебно место припада библиотеци архимандрита Илариона Руварца, о коме је већ било речи, јер је то легат који је у потпуности сачуван у оном облику који је имао 1905. године када је уступљен Патријаршијској библиотеци у Сремским Карловцима. Данас се чува у канцеларији управника Патријаршијске библиотеке у оригиналним храстовим орманима које је сам Руварац наручио специјално за библиотеку и даровао их заједно са књигама. Као и други легати и овај има свој засебни инвентар, а сачуван је и смештај и сигнирање књига, које је извршено у време када је библиотекар био Иларионов брат Димитрије, који се ове дужности прихватио 1911. године. Сигнатура сваке књиге састоји се из 3 елемента: први

- римски број, означава крило ормана (има их укупно 12) у којем се књига налази; други - ћирилично слово, означава полицу на којој је књига смештена; трећи - арапска цифра, означава редни број књиге на полици – на пример, сигнатура ПА4 значи да се књига налази у другом крилу ормана, на првој полици одозго, на четвртном месту.

Фондови Патријаршијске библиотеке попуњавају се и данас искључиво поклоном, а као што примећује Н. Лазаревић³⁾ њих карактеришу две особине – старост и драгоценост реткост.

Нажалост, ова ризница остаје највећим делом непозната, па самим тим и недоступна онима који би за њу могли имати интересовања или потребе. Ситуација подсећа на власнике палате који су изгубили кључеве од многих дворана па обитавају у малом броју просторија, докле им приступ омогућава ауторски каталог, једини инструмент информисања о фондовима. Ипак, као добру страну овог скромног каталога, који је формално подељен на ћирилични и латинични део, ваља нагласити веома развијен систем упутних листића који је од велике помоћи у проналажењу жељених публикација. Овај централни каталог обједињује све засебне библиотеке које улазе у састав Патријаршијске библиотеке, а сваки каталогски листић носи ознаку легата коме књига припада – обично су то иницијали донатора. Библиотека поседује и каталог периодике, који се састоји из три дела: за новине, часописе и алманахе.

Оно што се поуздано може рећи, на основу библиотека које су доступне, јесте чињеница да поред богослужбених и теолошких књига Патријаршијска библиотека у својим збиркама чува књиге преко којих се може пратити целокупан развојни ток научне мисли, просвете, културе и уметности код Срба од најстаријих времена. То је сасвим разумљиво када се узме у обзир да су људи који су своје библиотеке завештавали Патријаршијској библиотеци били најученији Срби свога времена. У библиотеци патријарха Варнаве, на пример, која је смештена у посебној просторији, могу се наћи књиге из многих стручних области као што су: историја, филозофија, географија, социологија, политика, психологија, медицина, лингвистика, књижевност, уметност итд, уз бројне комплете енциклопедија на разним језицима (помињемо овде само оно што је најкарактеристичније), што илуструје ширину образовања и интересовања патријарха, а то је случај и са његовим претходницима и другима који су завештали своје библиотеке.

Патријаршијска библиотека поседује импозантну збирку ћириличних рукописних књига, које су посебно добро чуване. Библиотека има укупно 475 обрађених и 27 необрађених рукописа, међу којима је преко 400 чије време настанка датира између XIV и XVIII века.

Међу најпознатијим примерцима рукописне збирке налазе се: „Стематографија“ Христифора Жефаровића из XVIII века, која је дуго била једини извор за српску и бугарску хералдику, „Калиграфија“ и „Ботаника“ Захарија Орфелина, „Историја разних словенских народа, наипаче Болгаров, Хорватов и Србов“ од Јована Рајића (издата у 4 тома у Бечу 1794-95. године), „Хронике“ грофа Ђурђа Бранковића и тако даље. Најзад, ваља рећи да Патријаршијска библиотека, заједно са Библиотеком при Музеју Српске православне цркве, која се такође налази у Патријаршији, поседује највећу збирку ћириличних рукописних књига на простору бивше југословенске државе.

Једна од најрепрезентативнијих колекција коју Библиотека поседује је Патрологија,⁴⁾ Мињово издање (J. P. Migne), Париз, 1850-65, које се сматра најкомплетнијим у хришћанском свету, а садржи 161 том грчких и 222 тома латинских писаца; за ову збирку су у новије време набављени прикладни застакљени ормани у којима се чува.

Поред поменутог, Библиотека има посебно организовано одељење референсне литературе, као и преко 600 годишта старих новина, и збирке мапа, гравира, прогласа, плаката, разгледница, исечака из новина.

Због веома скученог и нефункционалног простора, као и недостатка кадра и материјалних услова, у Библиотеци није рађена комплетна ревизија од 1949. године, па се не може поуздано знати величина фонда, али се на основу инвентара и расположиве документације сматра да има око 400.000 књига.

Чињеница је да све док се фондови најстарије српске библиотеке не истраже, док се предметно не обраде, док се не израде библиографије и изграде други инструменти информисања, ова библиотека ће бити пре свега магацин, „сохранилиште“ драгоцених књига, о чијем се значају више нагађа него што се зна. За тај подухват је потребно много више од добре воље малобројних (свега четворо запослених) који се брину о овом националном благу. Пре

свега, решавање проблема смештаја, о коме ја већ било речи, јесте услов без кога је веома тешко предузети даље кораке у сређивању ове библиотеке. Мада су просторије Библиотеке суве те су, с те стране, књиге заштићене од пропадања, ваља имати на уму да је реч о претежно старим и ретким примерцима којима је потребан посебан третман.

Коришћење

Иако је Патријаршијска библиотека специфична организација затвореног типа, ипак је отворена за посетиоце сваког радног дана, а коришћење (искључиво у читаоници) је за све бесплатно.

Корисници библиотеке су претежно научни радници, ученици богословије, студенти теологије и других факултета друштвених смерова. Коришћење је омогућено само у библиотеци, у малој читаоници са десетак места, чија је атмосфера у апсолутној хармонији са литературом која се овде проучава: док вас, у готово манастирској тишини, са зидова немо гледају портрети светог Саве и још четири српска архијереја, за тренутак заборављате да сте надомак центра Београда и, по ко зна који пут под овим кровом, имате утисак да је време стало.

Корисници се уписују у књигу читалаца и свако коришћење се брижљиво евидентира, а за коришћење рукописа упућује се посебна молба Светом архијерејском синоду. Библиотека годишње бележи око 2.000 коришћења, а омогућено је и фотокопирање грађе.

Овоме ваља додати да је Патријаршијска библиотека отворена и за групне посете ученика, студената и других заинтересованих.

ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ

На прагу четвртог века свога постојања Патријаршијска библиотека, у новијој српској историји помало заборављена и скрајнута, обавља истрајно своју узвишену мисију чувара памћења и носиоца духовног и културног континуитета свога народа.

Ако би се након три стотине година сводили рачуни, прво што би се морало уочити је чињеница да је она један од ретких и најпоузданијих следбеника традиције, која сеже далеко у прошлост

– до оних првих српских библиотека, чији је утемељитељ био свети Сава, које су често смештане у приправе православних храмова како би биле на дохват руке свакоме ко се запути на литургију. Без драгоцених старих књига и рукописа које она чува, врло брзо би био заборављен још један део сећања српског народа на изворе из којих је потекао и место које му је у историји и географији Европе припадало, а цена таквог заборава је, нажалост, највећа коју један народ може да плати и ми смо данас сведоци последица таквог нехајног и лакомисленог односа према себи.

Данашња Патријаршијска библиотека је остала у окриљу Српске православне цркве, окренута српском народу са циљем да његов дух сачува за потомство; иако је отворена за све бесплатно, „ова огромна ризница наше и иностране богословске и научне мисли није у потпуности на располагању корисницима“,⁵⁾ приметио је њен управник Лука Новаковић још пре десетак година. Могло би се рећи да, сем добре воље, овој библиотеци свега недостаје: простор, опрема, кадар, повезаност у библиотечки систем, а пре свега брига одговорних за очување националне баштине.

Ипак, најважније је да се схватило да се не може остати изван времена и да је неопходно да се развије и она друга – информативна функција библиотеке, како би најстарија библиотека у Београду престала да буде само магацин драгоцених књига и омогућила свим заинтересованима прави увид у величину и значај фондова којима располаже. У том циљу сачињен је амбициозан план за осавремењивање библиотечног пословања, који подразумева формирање електронских база и каталога, дигитализацију старих и ретких књига и рукописа, „повезивање са сродним библиотекама и институцијама у земљи и иностранству и коришћење њихових ресурса“.⁶⁾ Нарочито је у овом плану занимљива намера да се у Патријаршијској библиотеци формира „Хиландарска соба“, у којој би се корисницима путем дигитализованог материјала омогућио приступ хиландарским ризницама.

Иако споро, упркос многобројним проблемима претежно материјалне природе, крајем 2002. године је започета аутоматизација, уз коришћење софтверског система БИСИС, и за две године је преко 8.000 јединица унето у базу, што је донело велико олакшање у претраживању фондова. Управа Библиотеке је такође припремила прву Интернет презентацију Српске православне цркве.

Укључивши се у овај незаобилазни вид савремене комуникације, Библиотека Српске патријаршије закорачила је у модерну еру чувања и представљања баштине, до чијег ће се потпуног остварења, с обзиром на све околности, вероватно још дуго чекати. Организованији, богатији и мудрији народи су овакве мере већ одавно предузели да би заштитили и за потомство сачували своје национално наслеђе.

Стиче се утисак да је материјална страна само један аспект нашег проблема – кључ за право решење ваљало би потражити у осмишљавању стратегије која би објединила напоре Цркве, као власника, и доносилаца политичких одлука да се Патријаршијска библиотека сачува, уреди на савремен начин и стави на потпуно располагање српском народу, коме су је њени оснивачи и велики донатори и наменили. Тада би наша најстарија библиотека могла да заузме почасно место у српском библиотекарству које јој, како из историјских разлога тако и због значајних фондова којима располаже, припада.

Литература

1. Српска православна црква 1219-1969: споменица о 750-годишњици аутокефалности, Св. арх. синод Српске православне цркве, Београд, 1971.
2. Небојша М. Лазаревић: Библиотека Српске патријаршије, Зборник Православног богословског факултета II, Научна књига, Београд, 1951.
3. Лука Новаковић: Библиотека Српске патријаршије, Заједница библиотека, Београд, 1997.
4. Др Љубомир Дурковић-Јакшић: Најстарија библиотека у Београду, Гласник СЛСПЦ, Београд, 1970.
5. Др Љубомир Дурковић-Јакшић: Прилог историји страдања Патријаршијске библиотеке, Гласник СЛСПЦ, Београд, 1986.
6. Енциклопедија православља, књ.3, „Савремена администрација“, Београд, 2002.
7. Станоје Станојевић: Народна енциклопедија српско – хрватско – словеначка, књ.3, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад, 2000.
8. Подаци са Интернета

Напомене

- 1) Др Љубомир Дурковић-Јакшић: Најстарија библиотека у Београду, Гласник СЛСПЦ, Београд, 1970.
- 2) Др Љубомир Дурковић-Јакшић: Прилог историји страдања Патријаршијске библиотеке, Гласник СЛСПЦ, Београд, 1986, стр. 248.

- 3) Небојша М. Лазаревић: Библиотека Српске патријаршије, Зборник Православног богословског факултета II, Научна књига, Београд, 1951, стр. 536.
- 4) Животи и дела светих отаца
- 5) Лука Новаковић: Библиотека Српске патријаршије, Заједница библиотека, Београд, 1997, бр. 1-2, стр. 16.
- 6) Исто

Резиме

Библиотека Српске православне цркве већ три стотине година обавља задатак чувара памћења и носиоца духовног и културног континуитета свога народа. Настала је у окриљу Српске православне цркве, а њену судбину су одређивале историјске прилике и променљив однос и заинтересованост оних који су се о њој старали, тако је и остала изван савремених токова у библиотекарству. Са недовољно истраженим фондовима, без ефикасних инструмената информисања – она је пре свега магацин драгоцених књига, о чијем се значају више нагађа него што се зна.

Да би се ово стање превазишло, требало би осмислити стратегију која би објединила напоре Цркве, као власника, и добру вољу доносилаца политичких одлука да се Библиотека уреди на савремен начин и стави на потпуно располагање корисницима. Тада би наша најстарија библиотека могла да заузме у српском библиотекарству почасно место које јој припада.

Елица Живкович Сербская Патриаршая библиотека

Резюме

Уже третье столетие как Библиотека Сербской православной церкви выполняет задание хранителя памяти и носителя духовного и культурного континуитета своего народа. Она возникла в лоне Сербской православной церкви, а судьбу ее определяли исторические условия и переменчивое отношение и заинтересованность тех, которые заботились о ней. Таким образом и осталась она вне современных течений в библиотечном деле. С недостаточно исследованными фондами, без эффективных инструментов информирования, она прежде всего является книгохранилищем ценных книг, о значении которого существуют скорее предположения чем знания.

Чтобы превзойти настоящее состояние, нужно обдумать стратегию, которая объединила бы усилия церкви, как собственника, и добрую волю приносящих политические решения, устроить Библиотеку современным способом и вполностью предоставит ее в распоряжение пользователей. Таким образом наша древнейшая библиотека могла бы занять почетное место в сербском библиотечном деле, которое ей и принадлежит.

Jelica Živković
The Library of the Serbian Patriarchy

Summary

For over 300 years, the Library of the Serbian Orthodox Church is performing the task of the Keeper of the Memory and the Holder of the Spiritual and Cultural Continuity of its People. The Library emerged from the bosom of the Serbian Orthodox Church, and its destiny was determined by historical events and versatile relation and interest of those being in charge of it, and that way the Library remained out of the modern streams of the Librarianship. With an insufficiently researched Holdings, without any efficient instruments for Information – the Library is more a storage of precious books, and we are guessing its importance more than we know.

To overcome this situation, a strategy should be conceived, which would regroup the effort of the Church, as the owner, and the goodwill of Makers of political decisions, to arrange the Library in a modern way and to put its holdings to a complete disposal to users. Therewith, our oldest Library would occupied the honourably place in Serbian Librarianship, where it belongs.